

Тетяна Леоненко
Запорізький національний технічний університет
доктор юридичних наук, доцент
завідувач кафедри кримінального, цивільного
та міжнародного права
nova1975@mail.ru

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНА ЗЛОЧИННОСТІ НА РЕЛІГІЙНОМУ ҐРУНТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЯВИЩА

© Леоненко Т., 2017

Розглянуто питання методологічних основ дослідження злочинності на релігійному ґрунті та на підставі комплексного аналізу методології наукових досліджень як системної єдності прийомів, методів і способів наукового мислення, комплексу історично складених раціональних засобів і форм руху мислення від незнання до знання, від явища до сутності та припущення до істини зроблено висновок, що методологічні основи дослідження злочинності на релігійному ґрунті складають діалектичний, феноменологічний, синергетичний та системний підходи наукового пізнання.

Ключові слова: методологія; метод; підхід; діалектика; феномен; система; наука

Татьяна Леоненко

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ФЕНОМЕНА ПРЕСТУПНОСТИ НА РЕЛИГИОЗНОЙ ПОЧВЕ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЯВЛЕНИЯ

В статье рассмотрены вопросы методологических основ исследования преступности на религиозной почве и на основании комплексного анализа методологии научных исследований, как системного единства приемов, методов и способов научного мышления, комплекса исторически сложившихся рациональных путей, способов и форм движения мышления от незнания к знанию, от явления к сущности и допустимости истины сделан вывод, что методологические основы исследования преступности на религиозной почве составляют диалектический, феноменологический, синергетический и системный подходы.

Ключевые слова: методология; метод; подход; диалектика; феномен; система; наука.

Tetyana Leonenko
Zaporizhzhya National Technical University
Sc.D., Prof.

METODOLOGICAL BASES STUDY OF THE PHENOMENON OF CRIME ON RELIGIOUS GROUNDS AS A SOCIO-LEGAL PHENOMENON

The methodology generally has two meaning: as a system-defined methods and techniques used in a particular field – science, politics, etc., and as the study of this system as a

general theory of method, theory in action. Therefore, the methodology – a philosophical theory of system methods of scientific knowledge and the transformation of reality, and the doctrine of the application of the principles of the laws of dialectics and science to the process of learning and practice in the interest of acquiring new knowledge.

In the process of learning methodology like developing a strategy cognitive and practical activities and performs the following functions: it directs the course of research on the optimal way for the benefit of the new acquisition of true knowledge; regulating the use of methods, tools, techniques and knowledge in the practice; summarizes the results of scientific knowledge in different forms of knowledge; forms the general principles and methods of scientific research

The questions of methodological foundations of the study of crime on religious grounds and on the basis of a comprehensive analysis of the methodology of scientific research as a systemic unity of methods, techniques and methods of scientific thinking, complex historically composed of rational ways of means and forms of movement of thought from ignorance to knowledge, from appearance to essence and assumptions of truth concluded that the methodological basis study crime on religious grounds constitute dialectical, phenomenological, synergy and system approaches scientific knowledge.

Key words: methodology; method; approach; dialectic; phenomenon; system; science.

Постановка проблеми. Методологія загалом має два смислові значення: як система визначених способів і прийомів, застосовуваних у тій чи іншій сфері діяльності – у науці, політиці тощо і як вчення про цю систему, як загальна теорія методу, теорія в дії. Отже, методологія – це філософське вчення про систему методів наукового пізнання і перетворення реальної дійсності, а також вчення про застосування принципів, законів діалектики й науки до процесу пізнання і практика в інтересах набуття нових знань.

Під час пізнання методологія ніби розробляє стратегію пізнавальної та практичної діяльності і виконує такі основні функції: вона спрямовує наукове дослідження з оптимального шляху в інтересах придбання нового істинного знання; регулює застосування методів, засобів, прийомів у процесі пізнання і практики; узагальнює результати наукового пізнання в різні форми знання; формує загальні принципи й методи наукового дослідження [1, с. 17].

Аналіз дослідження проблеми. Питанням методологічних основ дослідження феномена злочинності на релігійному ґрунті присвячували свої дослідження доволі багато науковців, серед яких Ю. Александров, Г. Гребеньков, Т. Денисова, О. Костенко, П. Рабінович, М. Хавронюк та ін., проте вони, здебільшого, або лише побічно заторкували питання феномену релігійної злочинності, або ж заторкували винятково окремі елементи останнього.

Що стосується досліджуваного нами питання, то воно досі залишалось поза ґрунтовною увагою вітчизняних науковців.

Метою статті є визначення методологічного інструментарію дослідження злочинності на релігійному ґрунті на підставі аналізу методології наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи специфіку злочинів на релігійному ґрунті, методологія призначена для досягнення цілей дослідження, повинна створюватися як єдине збірне ціле. У логічному ланцюжку “об’єкт – методологія – предмет” [2, с. 64] така сутність інтегральних методології зумовлює наукову якість не тільки пізнання об’єкта (предмета), а і його самопізнання й самовизначення [3, с. 52]. Методологічний потенціал кожної теорії, вчення і концепції обмежений правовим аспектом предмета (об’єкта) пізнання, а критерієм постають їх завдання й цілі. Межа між пізнанням методів та їх застосуванням досить умовна й проявляється в межах логічного ланцюжка

“мета – засіб – результат”. Фактично весь набір методів юридичних знань дає змогу вирішити пізнавальні завдання дослідження, вийти на рівень практичного втілення теоретичних знань про злочинність на релігійному ґрунті.

Структура методології кримінологічних і кримінально-правових досліджень – це досить складне й багатопланове утворення. Тривалий час підходи, принципи та методи дослідження не були об’єднані за певними рівнями, формами та видами. З розвитком наукового пізнання методологія поступово виокремилася у специфічний предмет пізнання і затвердилася як багаторівнева система соціально апробованих принципів, правил і засобів теоретичної та праксеологічної діяльності. Тому в сучасній науці найпоширенішою є концепція про багаторівневий характер методології наукового дослідження [4, с. 19].

Проектування методології дослідження злочинності на релігійному ґрунті має бути здійснено згідно з критеріями, які характеризують формальні та змістовні особливості її застосування до питання взаємовпливу злочинності та релігії загалом. До цих критеріїв у межах нашого дослідження можна зарахувати: рівень доктринального (концептуального) дослідження наукових підходів до питання злочинності й релігії; доцільність розгляду філософсько-правових проблем виникнення і генези релігії та релігійності, їхнього впливу на злочинність; комплексну науково-пізнавальну спрямованість вивчення злочинності і релігії; потенційну результативність моделювання методології за правилами логічного ланцюжка: “мета-засіб-результат”; дотримання принципів наукової діяльності як основи пошуку того методологічного різноманіття, яке забезпечує теоретико-практичну визначеність взаємозв’язку і взаємовпливу злочинності й релігії; відповідність інформації, отриманої на основі застосування певних методів наукового дослідження принципам необхідності й достатності для вирішення завдань і досягнення поставлених цілей; ієрархічність і варіативність структури методології, враховуючи імперативний або диспозитивний аспект інструментальної цінності вибраного способу пізнання для вирішення поставлених завдань; отримання репрезентативного (представницького) за обсягом, глибокого за інформаційним змістом матеріалу, який ґрунтується не лише на фіксації кримінологічно значущих ознак, а й на виявленні глибоких системних зв’язків між ними; отримання нових знань про злочинність на релігійному ґрунті, її причини, умови, що сприяють їй, особу злочинця з метою розроблення й реалізації заходів, спрямованих на підвищення ефективності діяльності, пов’язаної із запобіганням злочинним проявам [5].

Так, узагальнено подавши методологію, з’являється можливість вибудувати її структуру, яка складається, на думку Г. В. Гребенькова і Є. С. Назимка, з чотирьох груп методів: обов’язкових для будь-якого дослідження філософських (діалектичний, феноменологічний, герменевтичний), загальнонаукових методів (системний, порівняльний, історичний), спеціально-наукових і дисциплінарних [6]. Своєю чергою, інші автори, виділяють методи формальні й змістовні. До формальних належать методи інші формальної та математичної символічної логіки, а до змістовних – методи філософські, загальнонаукові, логічні й спеціальнонаукові. Крім того, виділяють і такі методи, як емпіричні й теоретичні, фундаментальні й прикладні, методи дослідження та методи викладу [7, с. 21]. Водночас ми не заперечуємо багаторівневу методологічну класифікацію методів наукового пізнання, згідно з якою їх розподіляють на загальні філософські (діалектичний і метафізичний), загальнонаукові методи (системний, структурно-функціональний, кібернетичний, імовірнісний, моделювання та ін.), спеціальнонаукові, дисциплінарні й міждисциплінарні дослідження.

О. М. Костенко є прихильником соціально-натуралістичної методології, сутністю якої є принцип соціального натуралізму, який полягає у визнанні існування – поряд із фізичною природою і біологічною природою – також соціальної природи, що існує за своїми, притаманними лише їй (відмінними від фізичних і біологічних) законами – законами соціальної природи. На його думку, перевага соціально-натуралістичної методології юриспруденції, порівняно з іншими відомими методологіями (зокрема й іншими відомими “природно-правовими” методологіями) полягає в тому, що вона є ефективнішим засобом подолання “правового позитивізму”, який

проявляється у вигляді “правової сваволі” й “правових ілюзій”. А останні і є основними руйнівниками соціального (зокрема й правового) порядку, без якого немає добробуту людини [8].

С. К. Бостан поділяє методологію правознавства (юридичної науки) на два блоки. Перший блок (рівень) – теоретико-світоглядний. Він складається із сукупності таких загальних способів (шляхів) пізнання, змістовний вибір яких залежить від світоглядної позиції дослідника. Це, насамперед, домінантний світогляд – цілісна сукупність панівних для певної історичної епохи ціннісних настанов (переконань, ідей, принципів) пізнавальної й практичної діяльності людей, який є історично зумовленим. У межах домінантного світогляду формується й існує інший структурний компонент цього блоку методологічних знань – стиль наукового мислення – притаманний для певного історичного часу (епохи, періоду, етапу) загальний тип мислення, який стійко виявляється в розвитку основних наукових напрямів цього часу та зумовлює певні уніфіковані уявлення під час пізнання. Останнім структурним компонентом теоретико-світоглядного блоку є найбільш загальні, вихідні світоглядні положення, що спрямовують суб’єкта пізнання на здобуття достовірних знань, інакше кажучи, наукові принципи пізнання. Основними з них є принципи історизму, об’єктивності та соціального гуманізму.

До другого рівня належить інструментальний блок методологічних знань. До методів цієї групи С. К. Бостан зараховує: 1) загальнофілософські; 2) загальнонаукові; 3) спеціальні. До складу останньої групи входять: а) спеціальні методи конкретної науки та її галузей; б) спеціальні методи, запозичені з інших наук [9].

Найпоширенішою є класифікація рівнів методології відповідно до рівня узагальнення, абстрагування, об’єкта науково пізнання. П. М. Рабинович виокремлює систему філософсько-світоглядних поглядів (матеріалістичний, ідеалістичний, діалектичний, метафізичний), методів (загальнонаукових, групових та спеціальних) та засобів науково-юридичного дослідження (емпіричні та теоретичні), а також вчення про їх використання в пізнанні право-державних закономірностей державних [10, с. 24–25]. Водночас він вважає, що нині вже можна констатувати, що на цій ділянці української загальнотеоретичної юриспруденції вдалося подолати світоглядно-філософський монізм радянського періоду і, спираючись на дорадянську й сучасну зарубіжну науку, запровадити у дослідницькі пошуки такі філософсько-правові підходи, котрі раніше були у нас здебільшого об’єктами гострої критики з огляду на їх суб’єктивно- чи об’єктивно-ідеалістичне підґрунтя [11, с. 13].

Незаперечним є твердження про те, що складнішим є предмет пізнання, що багатограннішими є форми його вияву в суспільному житті, тим більшу кількість методів слід застосовувати під час його дослідження. Як зазначає В. Попович, набір методів і, особливо, система їхньої інтерпретації в межах кожного рівня методології матиме свої особливості, свою специфіку, залежну від меж, спрямованості й специфіки предмета дослідження, методи, методики й технічні засоби дослідження – від філософських методів до методів і методик конкретних наук – слід підбирати відповідно до предмета дослідження, але система їхньої інтерпретації під час проведення досліджень залежить не лише від потреб предмета дослідження, а й від вимог і правил, сформованих у методологіях вищого рівня: філософсько-світоглядного, загальнотеоретичного, спеціально-теоретичного та конкретно-наукового. Крім вказаних рівнів, важливе значення для наукового дослідження має також використання загальних принципів методології наукового дослідження: єдності теорії і практики, об’єктивності, усебічності дослідження, єдності історичного й логічного, системності, детермінізму, діалектичного розвитку, достовірності [12, с. 22–23].

На філософсько-світоглядному рівні методології пізнання злочинності та релігії використовують цілісні методологічні підходи, які дали нам змогу пізнати різні аспекти феномену релігії та її впливу на злочинність.

Спеціально-теоретичний рівень методології охоплює методологію наук кримінально-правового циклу та кримінології. Методологія кримінально-правового циклу не зобов’язує дослідника на використання суворо визначеного переліку методів, оскільки наукове пізнання – творчий процес [13].

Конкретно-наукова методологія – це сукупність наукових підходів, методів і процедур інтерпретації та застосування загальних методів, що застосовують у конкретній галузі знань для пізнання, властивого тільки їй об'єкта дослідження [14]. До таких методів у кримінології належить емпіричний метод пізнання (статистичний і соціологічний (опитування, аналіз документів, бесіда), аналіз слідчо-судової практики).

І. Честнов зазначає, що наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. виникла нова посткласична (або неокласична) методологія права, яка народилась як реакція на беззмстовність або відсутність позитивної програми в постмодернізмі, серед конкретно-юридичної методики дослідження виділяє посткласичну методологію, до якої він зараховує включене спостереження. Цей метод передбачає аналіз досліджуваної ситуації зсередини, з погляду чинного суб'єкта. Такий аналіз принципово важливий, тому що зовнішній спостерігач практично завжди позбавлений можливості звернути увагу на ті деталі, які приховані від очей неважкого, але є суттєвими для діючого суб'єкта або представника іншої (щодо спостерігача) культури. Для виявлення мотивації поведінки, смислу юридично значущих дій, що дають змогу пояснити й зрозуміти те, що сталося, саме їй потрібна емпатія (співпереживання), тобто опис цих дій на мові суб'єкта. Особливо важливою є така діяльність з експлікації неофіційних норм регулювання поведінки у малих групах, наприклад, у злочинних угрупованнях для кримінолога, у не західних суспільствах для порівняльно-правового дослідження тощо. Іншим досить цікавим методом є *case study* – монографічний метод опису одиничного випадку (об'єкта) за можливо максимальної кількості його взаємозв'язків. Рекомендований для вивчення такого явища, яке не піддається кількісному узагальненню, але може бути евристично цінним для аналізу майже будь-якого явища, оскільки дає змогу звернути увагу на те, що залишається за межами кількісного узагальнення. До “якісних” методів І. Честнов зараховує біографічний метод, що означає висвітлення події, яка цікавить дослідника, крізь призму історії окремої особистості. Джерелом біографічних даних, як правило, є особисті документи (мемуари, щоденники тощо) або матеріали інтерв'ю та бесід. Особливо важливий цей метод для виявлення мотивів юридично значущих правомірних дій або поведінки правопорушників, що, таким чином, дає змогу дати переконливіше трактування механізму індивідуальної правомірної чи протиправної поведінки. Не можна лишити без уваги також методи семантичного аналізу, які активно розробляють у психолінгвістиці. Значний інтерес для проведення досліджень у юриспруденції може становити метод асоціативного експерименту. Розробивши шкалу значущих для цієї правової культури асоціацій і провівши таке дослідження, можна отримати важливі дані щодо панівних цінностей, групових і колективних установок, які зберігаються на рівні несвідомого. Аналіз фразеологізмів, що їх використовують, також дає змогу виявити панівні стереотипи повсякденної свідомості як, наприклад, з погляду ставлення населення стосовно етнічних, соціально-групових стереотипів (сприйняття інших етносів, класів, соціальних груп) для виявлення потенційних конфліктів у суспільстві [15, с. 78, 81–83]. Ще однією перспективною методикою конкретно-юридичного дослідження посткласичної методології, яку розробляє І. Честнов, є дискурс-аналіз. Нині це один із найпопулярніших міждисциплінарних напрямів, що виражає квінтесенцію посткласичної гуманітарної науки. Дискурс – це не лише особливий тип розмови, у межах якої відбувається обмін аргументами “за” і “проти”, а й структура такої комунікації та її артикуляція у мовній практиці. Тим самим дискурс-аналіз співвідноситься з теорією аргументації, що містить як раціональні логічні прийоми, так і нераціональні емоційні способи переконання аудиторії, яка активно використовується для аналізу юридичної діяльності [15, с. 83].

У дослідженні феномена злочинності на релігійному ґрунті дискурс-аналіз мав би важливе значення для з'ясування специфіки повсякденної правосвідомості, зокрема механізмів формування упреждень та інших соціальних установок.

Статистичні методи широко використовують під час вивчення масових явищ, одним з яких є злочинність. Вони дають змогу виявити закономірності та тенденції її розвитку. Статистика, знаходячи і вимірюючи загальні властивості, визначає закономірності, засновані на дії закону великих чисел. Проте вона не пояснює внутрішній механізм формування цих закономірностей, не встановлює детермінаційних зв'язків між певними явищами та процесами.

Особливе місце у кримінологічних дослідженнях посідають конкретно-соціологічні методи, тобто способи вивчення соціальних явищ у їх конкретному вияві в певних умовах місця й часу.

Проблеми злочинності на релігійному ґрунті, що вивчаються кримінологією, можуть бути глибоко і досить повно досліджені тільки на основі феноменологічного, діалектичного, синергетичного та системного методів пізнання.

Використання основних філософських законів і категорій, таких як вивчення соціальних явищ, єдність і боротьба протилежностей, перехід кількості в якість, причинність і наслідок тощо, дає змогу глибше проникнути в сутність досліджуваних кримінологією явищ і процесів.

На думку М. Панова, діалектичний метод є загальним й універсальним методом наукового пізнання, що охоплює необхідні та дуже важливі етапи сходження від абстрактного до конкретного, і надалі, – від конкретного до абстрактного. Процедура їх формування не може бути зведена лише до елементарного (спрощеного) процесу сходження від конкретного до абстрактного або лише від абстрактного до конкретного. Тут завжди наявні складні та взаємопов'язані логіко-гносеологічні процедури, які можна охарактеризувати як внутрішньо суперечливий і одночасно органічно єдиний та взаємодоповнювальний пізнавальний процес. Застосування методу сходження від абстрактного до конкретного особливо актуально в період розвитку і становлення правових наукових теорій і концепцій. Причому процедура абстрагування в разі сходження від абстрактного до конкретного може бути різною.

Так, за допомогою застосування переважно “абстракції ідеалізації” формуються нові правові утворення – нові правові категорії і поняття, які не мали раніше аналогів ні в науці та нормотворчій практиці, ні в чуттєво-конкретних, тобто емпірично заданих об'єктах. У результаті створюються нові логіко-правові одиниці – категорії або поняття, які містять важливі смислові та прагматичні значення. У них відображено і закріплено сутність (“квінтесенцію”) правових ідей, теорій і концепцій, що мають на меті забезпечити ефективні, найдоцільніші та найдосконаліші за змістом і формою правового регулювання суспільні відносини [16].

У кримінології закони діалектики в разі дослідження рівня, стану, динаміки злочинності мають велике значення. Наприклад, Закон взаємного переходу кількісних і якісних змін показує, як здійснюються зв'язки й відбувається розвиток, який їхній механізм. Зміст дії цього закону розкривається через категорії: “якість”, “кількість”, “властивість”, “міра”, “стрибок”. Закон єдності і протилежностей виявляє джерело розвитку та зв'язків усіх природних, соціальних і духовних об'єктів, розкривається через категорії: “протилежність”, “суперечність”, “єдність”, “боротьба протилежностей”, “тотожність”, “відмінність”. Закон заперечення характеризує напрям і форму розвитку, поступовість, відносну повторюваність певних моментів старого. Основною для цього закону є категорія діалектичного заперечення. Суперечливість явищ передбачає стрибкоподібний перехід від однієї якості до іншого, що з боку взаємовідносини й нового є процесом заперечення [17].

Діалектика як методологія містить, насамперед, такі загальні категорії, як: “зміст”, “форма”, “сутність”, “явище”, “причина”, “наслідки”. Категорії, що відображають специфічні зв'язки у процесі пізнання: “матерія” та “свідомість”, “емпіричне” та “теоретичне”, “абстрактне і конкретне”, “історичне” і “логічне”. Загальнонаукові методи, які використовуються у всіх науках, або більшості з них: структурний, функціональний, сходження від абстрактного до конкретного. Загальнологічні й загальнонаукові прийоми пізнання: аналіз і синтез, індукція й дедукція, системний і функціональний, а також конкретно-соціологічний аналіз [18, с. 33].

Треба зазначити, що, на жаль, діалектичний метод пізнання не дає готових рішень тих питань, які він вивчає, а тільки озброює методологією пізнання для знаходження правильних і обґрунтованих рішень. Пояснюючи це, треба зазначити, що історичний підхід як важливий прояв діалектичного вивчення суспільства вчить нас розглядати релігійну злочинність як своєрідну систему, що функціонує в різних історичних умовах, показує її зміни на різних етапах суспільного розвитку.

Творцем феноменологічного методу, одного із найвпливовіших у філософії ХХ ст., був Едмунд Гуссерль. У своїй найпростішій формі феноменологія намагається створити умови для

об'єктивного вивчення того, що зазвичай вважається суб'єктивним – свідомості та таких її проявів, як судження, сприйняття та почуття.

Феноменологічний метод "...утримує визнання буттєвої значущості об'єктивного світу і тим самим цілком і повністю виключає його із поля судження, а також буттєву значущість усіх фактів, що об'єктивно сприймаються і фактів внутрішнього досвіду" [19]. У зв'язку з цим об'єктивний світ речей у феноменології Гуссерля розглядається тільки тоді, коли він має значення для людини. Але ми певним чином повинні бути гарантованими в об'єктивності пізнання, тим паче, що Гуссерль – це та фігура, що занепокоєна проблемою строгої науковості філософського пізнання. Об'єктивність пізнання феноменів гарантує те, що вони очевидні. Якщо щось є, то воно очевидно. Так, якщо злочинність на релігійному ґрунті очевидна, вона існує і цей факт є об'єктивним. Головним у цьому випадку є визначення способу пізнання з метою розуміння сутності феномену злочинності на релігійному ґрунті.

Але як ми повинні споглядати на реальність, щоб побачити не звичний світ, наданий нам у досвіді (внутрішньому й зовнішньому), а феномени, наділені буттєвою значущістю? Як ми повинні у загальному вченні про злочинність виокремити феномен злочинності на релігійному ґрунті? Відповідь на це запитання лежить у межах гносеології. Прояснення має відбуватись у два етапи: Перший етап – це феноменологічна (едейтична) редукція. Сутність її полягає в тому, що світ цілком зводиться до суб'єктивного, внутрішнього досвіду людини. Другий етап – це трансцендентальна феноменологічна редукція. Здійснюється вона завдяки епохе (еяохл) – утримання від винесення судження про буття.

Що ж стосується буття суспільства, то на нього у своїй теорії Едмунд Гуссерль виходить, намагаючись захистити роздуми про трансцендентального суб'єкта від обвинувачень у соліпсизмі¹. Інакше кажучи, якщо я не осмислюю об'єкт у власній суб'єктивній реальності – це не означає, що цей об'єкт не існує в об'єктивному світі, адже підтвердженням існування такого об'єкта повинні бути об'єктивні факти, які феноменологічний метод під час пізнання об'єкта дійсності відкидає. Для запобігання таким обвинуваченням Гуссерль вводить поняття "інтерсуб'єктивність" – структура свідомості, що ґрунтується на повністю логічному допущенні, що трансцендентальне Я передбачає існування інших трансцендентальних Я. Сам процес смислоутворення трансцендентальним Я відбувається з урахуванням цього передбачення. Так, застосування феноменологічного методу у дослідженні злочинності на релігійному ґрунті приводить нас до таких висновків: 1) якщо предметом нашого дослідження є феномен злочинності на релігійному ґрунті – для нас, як для дослідників, він вже існує об'єктивно, для нас він очевидний, але він існував в об'єктивному світі і до того, як стати предметом нашого дослідження, тому що вивчався іншими науковцями в межах предмета їх дослідження; 2) якщо злочинність на релігійному ґрунті очевидна, вона існує і цей факт є об'єктивним. Головним у цьому разі є визначення способу пізнання з метою розуміння сутності феномену злочинності на релігійному ґрунті; 3) відкидаючи підтвердження існування феномену всілякими догматичними твердженнями, які є об'єктивними, в застосуванні феноменологічного методу треба орієнтуватись на "інтерсуб'єктивність" – структуру свідомості, що ґрунтується на повністю логічному допущенні, що трансцендентальне Я передбачає існування інших трансцендентальних Я. Тобто феномен злочинності на релігійному ґрунті існує не лише в нашій свідомості, як дослідників, а й в свідомості тих, предметом дослідження яких є це соціально-правове явище.

Синергетичний підхід можна застосувати під час дослідження злочинності на релігійному ґрунті для пізнання детермінації феномена крізь призму соціокультурних, політичних, психологічних та випадкових чинників впливу на формування мотивації й мотиву релігійної ненависті або ворожнечі, таким чином, у межах предмета науки кримінології, відкривши істинні причини та умови виникнення й поширення злочинності на релігійному ґрунті.

¹Соліпсизм – філософська позиція в межах суб'єктивного ідеалізму, що характеризується визнанням власної індивідуальної свідомості як єдиної і безумовної реальності і запереченням об'єктивної реальності навколишнього світу.

Одним з найефективніших загальнонаукових методів Є. Назимко [20], В. Бесчасний [21], М. Хавронюк [22], Т. Денисова [23] та інші виділяють системний аналіз.

Системний підхід (аналіз), який ґрунтується на принципах динамічної системи, взаємодії та взаємозалежності елементів, комплексності, цілісності та ієрархічності, в дослідженні злочинності на релігійному ґрунті пов'язаний із вивченням злочинності як цілісної єдності, з пізнанням ступеня і характеру взаємозв'язку елементів (підсистем), що входять у системне утворення. Найважливіше призначення цього підходу полягає в тому, що його використання дає змогу виявити якісні, стійкі сторони інтегральної освіти, а не просто зафіксувати механічну сукупність складових його компонентів. Перевагою цього підходу є й те, що він дає змогу використовувати загальний метод як відправну точку наукового пізнання, а загальнонаукові й частковонаукові методи – як способи вирішення конкретних дослідницьких завдань.

Висновки. Так, провідним методологічним інструментарієм дослідження злочинності на релігійному ґрунті на загальнотеоретичному рівні є феноменологічний, діалектичний, синергетичний та системний підходи.

Загалом у висновку хотілося б процитувати Ю. Оборотова, який зазначає, що методологічне наповнення сучасних досліджень правової системи необхідно вести в напрямі визначення руху правової системи України лінією модернізації (прогресивних змін) на основі врахування сформованих традицій правового життя України, правового менталітету українського народу та його правових інститутів [24, с. 35].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баскатов А. Я. *Методология научного исследования : учебн. пособ.* / А. Я. Баскатов, Н. В. Туленков. – Київ : МАУП, 2002. – 216 с.
2. Сачков А. Н. *Судебная власть: методология правового исследования: монография* / А. Н. Сачков. – Москва : Юрлитинформ, 2013. – 216 с.
3. Керимов Д. А. *Методология права* / Д. А. Керимов. – Москва, 2001. – 560 с.
4. Малишев В. С. *Застосування амністії в Україні: кримінально-правове дослідження : монографія* / В. С. Малишев, В. М. Бесчасний, Є. С. Назимко. – Донецьк : Ноулідж, 2014. – 170 с.
5. Александров Ю. В. *Криминология: курс лекцій* / Ю. В. Александров, А. П. Гель, Г. С. Семаков. – К. : МАУП, 2002. – 295 с.
6. Гребеньков Г. В. *Методология криминально-правовых исследований : науч.-практ. посіб.* / Г. В. Гребеньков, Є. С. Назимко ; Донецький юридичний інститут МВС України. – Донецьк : Цифрова типографія, 2012. – 201 с.
7. Баскатов А. Я. *Методология научного исследования : учеб. пособ.* / А. Я. Баскатов, Н. В. Туленков. – К. : МАУП, 2002. – 216 с.
8. Костенко О. *Соціальний натуралізм – методологічна основа прогресивної юриспруденції* / О. Костенко // *Право України*. – 2014. – № 1. – С. 129.
9. Бостан С. К. *Методология сучасного правознавства : конспект лекцій* / Сергій Костянтинович Бостан. – Запоріжжя : КПУ, 2014. – 82 с.
10. Рабінович П. М. *Наука філософії права: до характеристики предмета й методології* / П. М. Рабінович // *Проблеми філософії права*. – Київ ; Чернівці: Рута, 2003. – Т. 1. – 26 с.
11. Рабінович П. *Методология вітчизняного загальнотеоретичного право державознавства: деякі сучасні тенденції* / П. Рабінович // *Право України*. – 2014. – № 1. – 383 с.
12. Малишев В. С. *Застосування амністії в Україні: кримінально-правове дослідження: монографія* / В. С. Малишев, В. М. Бесчасний, Є. С. Назимко. – Донецьк : Ноулідж, 2014. – 170 с.
13. Хилук С. В. *Розвиток науки кримінального права України після відновлення її державної незалежності (питання Особливої частини) : дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право* / С. В. Хилук. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 258 с.
14. Бойко А. *Методология пізнання економічної злочинності* / А. Бойко // *Вісник Львівського нац. ун-ту ім. І. Франка. Серія юридична*. – 2008. – Вип. 47. – С. 153–163.
15. Честнов І. *Посткласична методология права* / І. Честнов // *Право України*. – № 1. – 2014. – С. 78–83.
16. Панов М. *Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки* / М. Панов // *Право України*. – № 1. – 2014. – С. 52.
17. Зайчик О. В. *Теорія держави та права: Академічний курс : підручник* / О. В. Зайчик, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
18. Шейко В. М. *Організація та*

методика науково-дослідницької діяльності : підручник / В. М. Шейко, Н. М. Кушніренко. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Київ : Знання-Прес, 2002. – 295 с. 19. Гуссерль Э. Логические исследования. Картезианские размышления: Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Кризис европейского человечества и философии. Философия как строгая наука. – Мн. : Харвест, М.: АСТ, 2000. – 752 с. 20. Назимко Є. Можливості використання методу системного аналізу під час дослідження інституту покарання / Є. Назимко // Юридична Україна. – 2011. – № 5. – С. 89–93. 21. Малишев В. С. Застосування амністії в Україні: кримінально-правове дослідження : монографія / В. С. Малишев, В. М. Бесчасний, Є. С. Назимко. – Донецьк : Ноулідж, 2014. – 170 с. 22. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : автореферат на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: спец 12.00.08: кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / М. І. Хавронюк. – К., 2008. – 604 с. 23. Денисова Т. А. Кримінально-виконавче право : навч. посіб. / В. А. Бадира, С. Ф. Денисов, М. М. Мінаєв, В. Г. Хашев. – К. : Істина, 2008. – 400 с. 24. Оборотов Ю. Аспекти розгортання методології юриспруденції / Ю. Оборотов // Право України. – № 1. – 2014. – 383 с.

REFERENCES

1. Baskatov A. *Metodolohiya nauchnoho issledovaniya* [Methodology of scientific research], Kyiv, MAUP Publ., 2002. 216 p.
2. Sachkov A. *Sudebnaya vlast: metodolohiya pravovogo issledovaniya* [Department judicial: methodology of legal research], Moscow, Yurlytynform Publ., 2013. 216 p.
3. Kerymov D. *Metodologiya prava* [Methodology of law], Moscow, 2001. 560 p.
4. Malyshev V. *Zastosuvannia amnistii v Ukraini: kryminalno-pravove doslidzhennia* [Application of amnesty in Ukraine: criminally-law research], Donetsk, Vydavnytstvo Noulidzh, 2014. 170 p.
5. Aleksandrov Yu. *Kryminolohiia* [Criminology], Kyiv, MAUP Publ., 2002. 295 p.
6. Hrebenkov H. *Metodolohiia kryminalno-pravovykh doslidzhen* [Methodology of criminally-law researches], Donetsk, Tsyfrova typohrafiia, 2012. 201 p.
7. Baskatov A. *Metodolohiya nauchnoho yssledovaniya* [Methodology of scientific research], Kyiv, MAUP Publ., 2002. 216 p.
8. Kostenko O. *Sotsialnyi naturalizm – metodolohichna osnova prohrisyvnoi yurysprudentsii* [Social naturalism is a methodological basis of progressive jurisprudence], Pravo Ukrainy, 2014, Vol. 1. – p. 129.
9. Bostan S. *Metodolohiia suchasnoho pravoznavstva* [Methodology of modern jurisprudence], Zaporizhzhia, KPU Publ., 2014. 82 p.
10. Rabinovych P. *Nauka filosofii prava: do kharakterystyky predmeta i metodolohii* [Science of philosophy of law: to description of object and methodology], Chernivtsi, Ruta Publ., 2003. 26 p.
11. Rabinovych P. *Metodolohiia vitchyznianoho zahalnoteoretychnoho pravo derzhavoznavstva: deiaki suchasni tendentsii* [Methodology home general theoretic law and state research], Pravo Ukrainy, 2014, Vol. 1. p. 383.
12. Malyshev V. *Zastosuvannia amnistii v Ukraini: kryminalno-pravove doslidzhennia* [Application of amnesty in Ukraine: criminally-law research], Donetsk, Vydavnytstvo Noulidzh, 2014. 170 p.
13. Khyliuk S. *Rozvytok nauky kryminalnoho prava Ukrainy pislia vidnovlennia yii derzhavnoi nezalezhnosti (pytannia Osoblyvoi chastyny)* [Development of science of criminal law of Ukraine after proceeding state independence (question of Special part)], Lviv, LNU imeni Ivana Franka Publ., 2007. 258 p.
14. Boiko A. *Metodolohiia piznannia ekonomichnoi zlochynnosti* [Methodology of cognition of economic criminality], Visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni I. Franka. Seriya yurydychna, 2008, Vol. 47. pp. 153–163.
15. Chestnov I. *Postklasychna metodolohiia prava* [Post-classic methodology of law], Pravo Ukrainy, 2014, Vol. 1. pp. 78–83.
16. Panov M. *Problemy metodolohii formuvannia katehorialno-poniatinoho aparatu yurydychnoi nauky* [Problems of methodology of forming of category-conceptvehicle of legal science], Pravo Ukrainy, 2014, Vol. 1. p. 52.
17. Zaichyk O. *Teoriia derzhavy ta prava* [Theory of state and law], Kyiv, Yurinkom Inter Publ., 2006. 688 p.
18. Sheiko V. *Orhanizatsiia ta metody naukovo-doslidnytskoi diialnosti* [Organization and methodology of scientifically-research activity], Kyiv, Znannia-Pres, 2002. 295 p.
19. Husserl E. *Lohycheskye yssledovaniya. Kartezyanskye razmyshleniya: Kryzys evropeiskyykh nauk y transtsendentalnaia fenomenolohiia. Kryzys evropeiskoho chelovechestva y fylosofyy. Fylosofiia kak strohaia nauka* [Logical researches. Cartesianism reflections: Crisis of European sciences and transcendental phenomenology. Crisis of

European humanity and philosophy. Philosophy as strict science], Minsk, Kharvest, 2000. 752 p.

20. Nazymko Ye. *Mozhlyvosti vykorystannia metodu systemnoho analizu pid chas doslidzhennia instytutu pokarannia* [Possibilities of the use of method of analysis of the system research of institute of punishment], Yurydychna Ukraina, 2011, Vol. 5. pp. 89–93.

21. Malyshev V. *Zastosuvannia amnistii v Ukraini: kryminalno-pravove doslidzhennia* [Application of amnesty in Ukraine: criminally-law research], Donetsk, Vydavnytstvo Noulidzh, 2014. 170 p.

22. Khavroniuk M. *Kryminalne zakonodavstvo Ukrainy ta inshykh derzhav kontynentalnoi Yevropy: porivnialnyi analiz, problemy harmonizatsii* [Criminal legislation of Ukraine and other states of continental Europe : comparative analysis, problems of harmonization], Kyiv, 2008. 604 p.

23. Denysova T. *Kryminalno-vykonavche pravo* [Criminally-executive law], Kyiv, Istyna Publ., 2008. 400 p.

24. Oborotov Yu. *Aspekty rozghortannia metodolohii yurysprudentsii* [Aspects of development of methodology of jurisprudence], Pravo Ukrainy, 2014, Vol. 1. p. 383.

Дата надходження: 27.12.2016 р.